

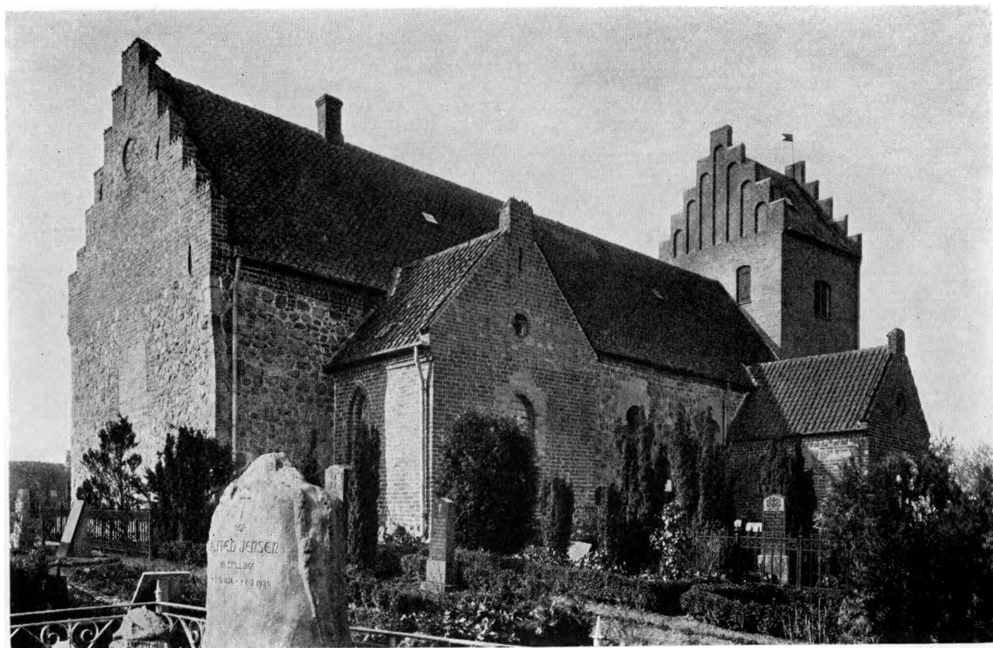

Fig. 1. Kirke-Stillinge. Ydre, set fra Nordøst.

V. H. 1930

KIRKE-STILLINGE KIRKE

SLAGELSE HERRED

Kirken tilhørte Antvorskov Kloster, men mageskiftedes 1310 til Roskilde Bispestol for Jus patronatus til Slots-Bjærgby og blev annekteret til Roskilde Domkapitels Kantordømme¹. Kirken var vistnok, som formodet af Præsten 1755, indviet til S. Clemens, dels fordi Billedet af denne Helgen fandtes i Koret (S. 733), dels fordi der straks nedenfor Kirken var en S. Clemens Brønd, der vedligeholdtes af Bymændene, for at deres Kvæg ikke skulde dø². 1684 fik Justitsraad Poul Nielsen til Brorupgaard, adlet under Navnet Rosenpalm, Jus patronatus til Kirken, der siden fulgte Brorupgaard³. 1740 købtes denne Ejendom af Ludvig Holberg og har siden hørt under Sorø Akademi, hvorfra den overgik til Selveje 1. April 1935.

Jens Pedersen af Keldstrup (en forsvunden Hovedgaard i Sognet) og Hustru Kirstine stiftede o. 1400 en Aartid ved S. Annæ Kapel i Kirken; den holdtes endnu 1533⁴.

Kirken, der nævnes i Roskildebispens Jordebog o. 1370, under Løve Hrd., med een Plovs Land og en Afgift paa 2 Mark, kom først 1807 under Slagelse Hrd.

Den anselige Kirke ligger centralt i Sognet, paa en Højning midt i Stillinge By. Kirkegaarden er udvidet til alle Sider og hegnes af nye Mure.

Kirken bestaar af romansk Skib med jævnbredt gotisk Kor, lire gotiske Tilbygninger: Sakristi, Vaabenhuse mod Nord og Syd samt et Kapel østlig paa Sydsiden, endelig et moderne Vesttaarn.

Af den *oprindelige Bygning* der har hørt til de største af Egnens romanske Landsbykirker, er nu kun Skibet bevaret. Det er derfor ikke afgjort, om

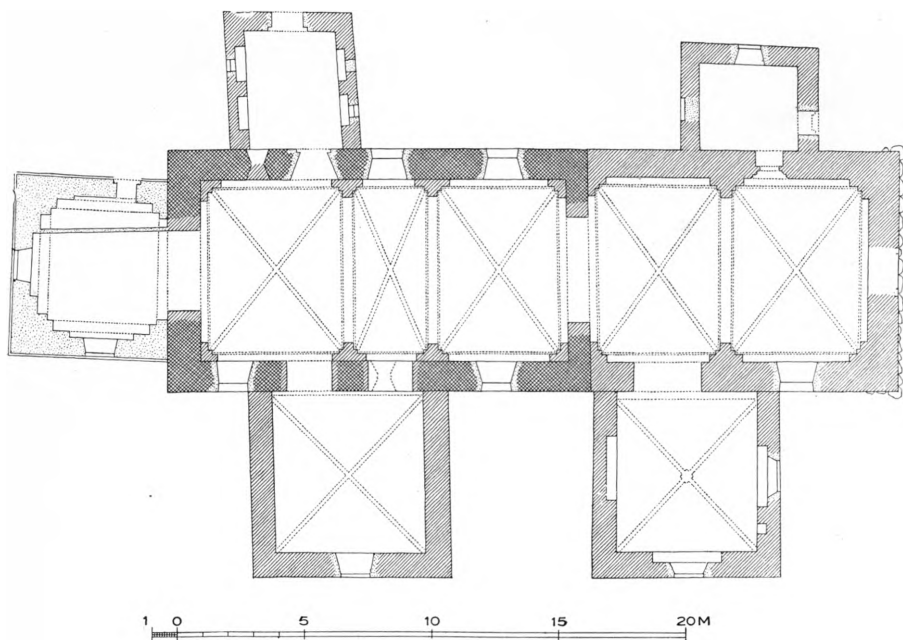

Fig. 2. Kirke-Stillinge. Plan. 1 : 300. Maalt af F. C. C. Hansen 1892 (C. G. Schultz 1932).

Koret har haft Apsis. Skibet er opført af raa og kløvede, delvis meget store *Kampesten* i ret uregelmæssige Skifter og med veltildannede Kvadre paa Hjørnerne. Jævnside Kamp er dog ogsaa anvendt Tegl (se i det følgende om Vinduerne), hvilket i Forbindelse med den fremspringende Syld under Murene tyder paa, at Kirken er opført forholdsvis sent i den romanske Periode. Skibet har vistnok haft tre Vinduer i hver af Langmurene, men heraf er kun det vestlige i Nord og det midterste i Syd bevaret, begge med stærkt smigede Sider. Nordvinduet har i Stikket mellem Kilestenene en enkelt Buesten og i Lysningen en velbevaret Fals til en Træramme (udvendig Bredde 92 cm, Lysningens Bredde 51 cm). Af det søndre Vindue ses kun den øverste Del med Stik og Glasfals muret af Munkesten, svagt riflede paa Forsiden; trods Materialet synes Vinduet at være oprindeligt. Dørene og Korbuen er derimod udvidede og omdannede.

Gotiske Omdannelser og Udvidelser. I Tiden o. 1400 eller muligvis tidligere er det romanske Kor og Triumfmurens Taggavl nedrevet og et nyt *Kor* opført i Skibets Bredde; omtrent samtidig indbyggedes Hvælvinger i hele Kirken, ialt fem Fag, ligesom Sakristiet ogsaa er opført i Sammenhæng hermed. Det nye Kor er fortrinsvis af raa og kløvet Kamp (fra den nedrevne Bygning) i uordentlige Skifter og med adskillige Munkesten iblandet; de gamle Hjørnekvadre er flyttede til de nye Hjørner. Fra Sakristiloftet ses, at de meget brede Fuger er udspækkede med Teglstumper, og fra Sydkapellets Loft, at Murene har

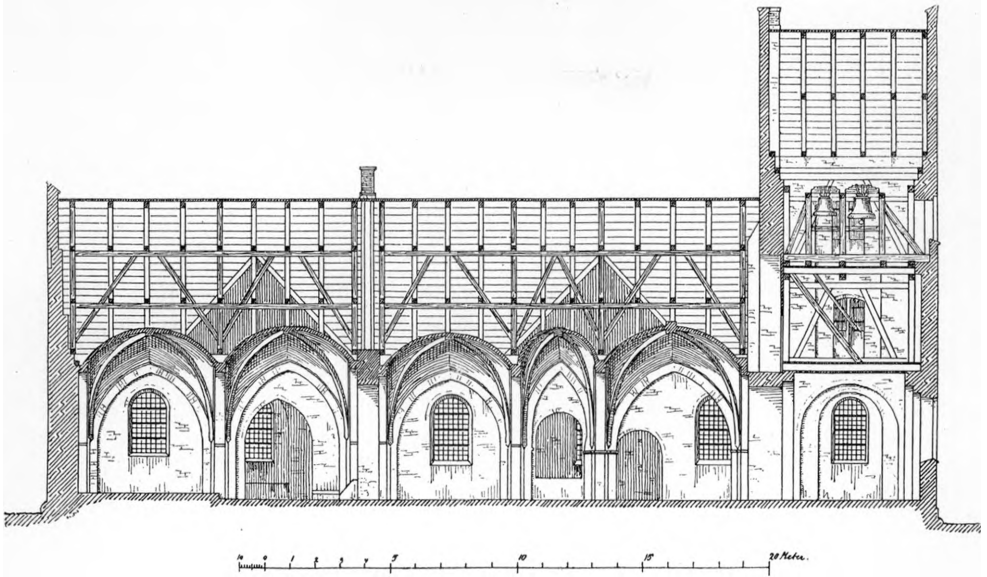

Fig. 3. Kirke-Stillinge. Længdesnit, set fra Nord. 1 : 300. Maalt af F. C. C. Hansen 1892.

staaet pudsede og hvidtede. I Østgavlen et tilmuret Vindue af Munkesten, vistnok oprindelig dobbelt spidsbuet, som Slagelse S. Peder (S. 219), siden gjort højere og slankere, med enkelt Spidsbue, i ny Tid tilmuret. Over dette er Gavlfeltet — ligesom ogsaa de øverste Skifter af Langmurene — muret af Munkesten i Munkeskifte; det er glat, kun med en enkelt lille Rundblænding, og har nu 13 Kamtakker. Paa Gavlens Inderside ses imidlertid tydelige Spor af ældre, lavereliggende Kamtakker, vistnok 11, der paa Bagsiden har haft en Bemaling direkte paa Stenene: en sortgraa Kvadrang med hvide Fuger, der ikke følger Murfugerne, og en hvid Skraalinje, der angav Tagflugten. Denne ejendommelige Dekoration, der ikke kan være middelalderlig, maa være ældre end Forhøjelsen, som følgende først er fra nyere Tid. Rundblændingen er muligvis en Rest af en rigere Blændingsdekoration. Det øverste af Væggene staar blankt, og det maa betragtes som sikkert, at de to Hvælvingfag er indbyggede samtidig med det nye Kors Opførelse. Hvælvingerne har samme Karakter som de tre Hvælvinger i Skibet, af hvilke den mellemste af Hensyn til Dørene er gjort kortere end de to Nabofag (Fig. 3). Naar den af Munkesten paamurede Forhøjelse af Skibets Langmure ikke flugter i Skifteøjderne med Korets øverste Skifter, tyder dette dog paa en mindre Tidsforskel i de to Bygearbejder (mærk ogsaa Skellet i de to Bygningsdeles Tagværk, sml. S. 726). Alle Hvælvingfag har Helstens Skjoldbuer, ogsaa Korets, og de har Rundstave langs Kappernes Afløbslinjer. Hvælvingsspillerne har Kragbaand af Tegl med Hulkant paa Undersiden. Paa Oversiden virker Hvælvingerne noget mere uensartede; Korets Østhvælv og Skibets to vestlige Hvælv har ret stejle Kap-

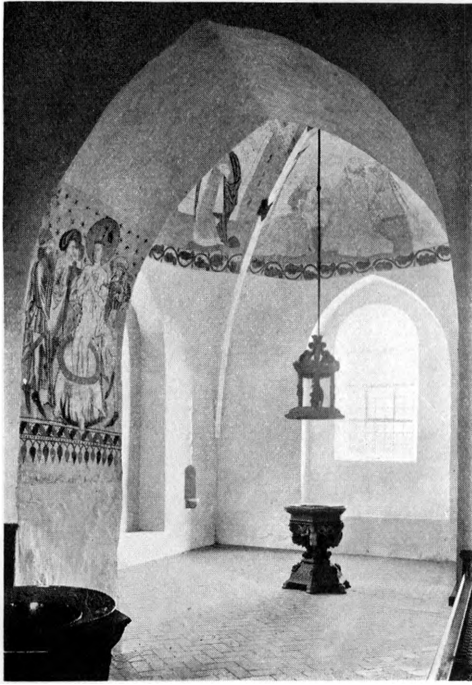
per og Helsten brede Overribber, det første Sted muret med trinagtige Af-satser; Korets Vesthvælv og Skibets Østhvælv har Ringforstærkninger for-neden paa Oversiden. I Sammenhæng med Overhvælvningen er formodentlig ogsaa Korbuen udvidet og gjort høj og spidsbuet; i Siderne ses Spor af en Bjælke til et Korgitter (sml. S. 732).

Sakristiet er samtidigt med Koret. Kormuren staar derfor upudset bag det (i Modsætning til Muren bag Sydkapellet), og der findes i denne Mur en Ud-sparing til Anlæg for en Sakristihvælvning, som dog vistnok aldrig er blevet opført. Sakristiet er af Munkesten og har i hver af Sidemurene haft et slankt, spidsbuet Vindue med Fals, det vestre er tilmuret med gamle Sten, det østre i ny Tid omdannet til Dør; Nordvinduet er moderne. Gavlen har kun en en-kelt Toptinde og en lille Rundblænding og er ommuret med nyere Sten. Det Indre har nu fladt, gibset Loft (den vestlige Del er indrettet til Varmerum) og er forbundet med Koret ved en fladbuet Dør, der ind mod Koret sidder i en spidsbuet Indfatning med Dobbeltfalse, begge affasede, den yderste dog retvinklet i Stikket (Fig. 5). Spidsbuen skærer sig op i Korvæggens kalk-malede Udsmykning (fra o. 1435) og synes derfor ikke oprindelig. Dørflojen er o. 100 Aar yngre end Koret. Iflg. Præsteindberetning 1755 blev »Sakristiet [dvs. Taget] omkasted« af en Storm Natten mellem 13. og 14. Febr. 1650.

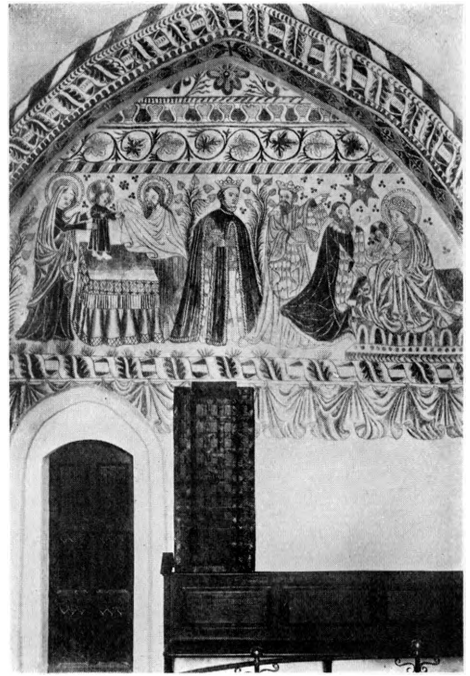
Det *nordre Vaabenhus* er bygget af tykke (9—9,5 cm svære) og gennemgaa-ende meget haardtbrændte Munkesten samt en Del Kamp, tildels lagt i Bæl-ter. Indgangsdør og Vinduer er nye, men i Østsiden ses et lille, fladbuet, nu tilmuret, oprindeligt Vindue. Gavlen er ogsaa ombygget og svarer til Sakri-stiets. Rummet, der dækkes af et nyt Bjælkeloft, har i hver af Sidevæggene to fladbuede Blændinger, hvori Vinduerne er anbragt.

Daabskapellet, østlig paa Sydsiden (Fig. 4), er ligeledes for en væsentlig Del bygget af haardtbrændte Munkesten i noget uregelmæssigt Skifte. Det kan efter Kalkmaleriet paa Buen til Skibet (S. 727) henføres til Tiden o. 1475. Gavlen er i nyere Tid blevet omsat og pudset med rødlig Puds (»Klassicisme-Puds«), i 1935 helt skalmuret med Munkesten. Mod Syd og Øst nye Vinduer; over det første ses et stumpt Spidsbuestik for et ældre Vindue. Ind til Koret er der en spidsbuet Arkade, i de andre Vægge spidsbuede Spareblændinger, i Øst desuden en lille, fladbuet Niche. Rummet dækkes af en almindelig gotisk Krydshvælvning med Kvartstens Ribber, lille Topkvadrat og Skjoldbue mod Koret, Halvstens Overribber med enkelte Trinsten.

Det *søndre Vaabenhus*, nu Kapel, synes at være den yngste af de middel-alderlige Tilbygninger. Det er ogsaa bygget af Munkesten i noget uregelmæs-sigt Skifte og med et enkelt, kløvet Kampestensskifte over Sylden. Gesimserne dannes af en svagt fremspringende, nu helt ommuret Fladbuefrise. Gavlen stod ligeledes pudsdækket indtil 1935 og er nu tildels skalmuret. Over det

V. H. 1936

Fig. 4. Kirke-Stillinge. Daabskappel
(S. 727).

E. Rothe 1907

Fig. 5. Kirke-Stillinge. Korets Nordvæg
(S. 726).

moderne Vindue et ældre, fladbuet Vinduesstik, forneden en oprindelig, nu tilmuret Fladbuedør. I Gavlfeltet, der kun har en enkelt Toptinde, findes en Blændingsdekoration med elleve Højblændinger omkring tre flade Rundblændinger paa Rad og nederst et Savskifte. Rummet dækkes af en samtidig Krydshvælving, der har Halvsten brede Overribber med Trinsten, og det er forbundet med Skibet dels ved den udvidede romanske Syddør, dels ved en anden østligere Aabning, der ligeledes er rundbuet, men ikke ført helt til Gulvet.

Taarnet var (1755) bygget »af lutter Kampesten, og Murene af Arilds Tid holdt hvide som Sne«; Skibet havde haft »et lidet Spir [dvs. en Tagrytter] og en liden Klokke«, hvormed der ringedes, naar Præsten gik paa Prædikestolen. En Storm 13.—14. Febr. 1650 tog »Blyet og Ovringen [Taget] af Taarnet«, hvorefter det blev tækket med Tegl. 1849 nævnes, »at Kirken tilforn har et højt Taarn, nu er det af Oekonomie ualmindelig lavt«⁵. Af noget gammelt Taarn ses nu ingen Spor; det nuværende er opført af smaa, røde Sten. Det har tre fladloftede Stokværk og er forbundet med Skibet ved en Spidsbue; den øvre Del af den gamle Vestgavl er samtidig med Taarnets Opførelse nedtaget. 1860 blev det en Del forhøjet og har nu Kamgavle med rundbuede Blændinger.

Tagværker. Skib og Kor har sentmiddelalderligt Ege-Tagværk af Dragerstoltype (Fig. 3), dog stærkt fornyet i Sammenhæng med Gavlens nyere For-

højelse. De to Bygningsdeles Tagværker er adskilte, idet der findes en Konge paa hver Side af Triumfmuren, hvilket ikke havde været nødvendigt, hvis de var rejst samtidig. Udbygningerne paa Sydsiden har ogsaa delvis bevaret deres oprindelige Tagværk af Eg, det østlige af Krydsbaandstype. De nordre Udbygninger har nyt Tagværk.

Ved en Hovedistandsættelse 1864—65 blev det gamle Murværk rensat og fuget med Cement, hvori talrige indtrykkede sorte Stenskærver, — en noget uheldig Efterligning af Korets oprindelige Fugebehandling, som forøvrigt aldrig har været beregnet til at staa fremme. Antagelig ved samme Lejlighed fik Kirken sine nuværende store rundbuede Vinduer med cementberappede False. I 1935, inden Kirkens Overgang til Selveje, er Østgavlen og de to Syd-gavle blevet restaurerede og tildels omsatte.

Kirkens Mure staar nu alle blanke, og Tagene er hængt med Vingetegl. Tidligere for en stor Del Kobber- og Blytag, allerede 1755 tildels afløst af Tegl.

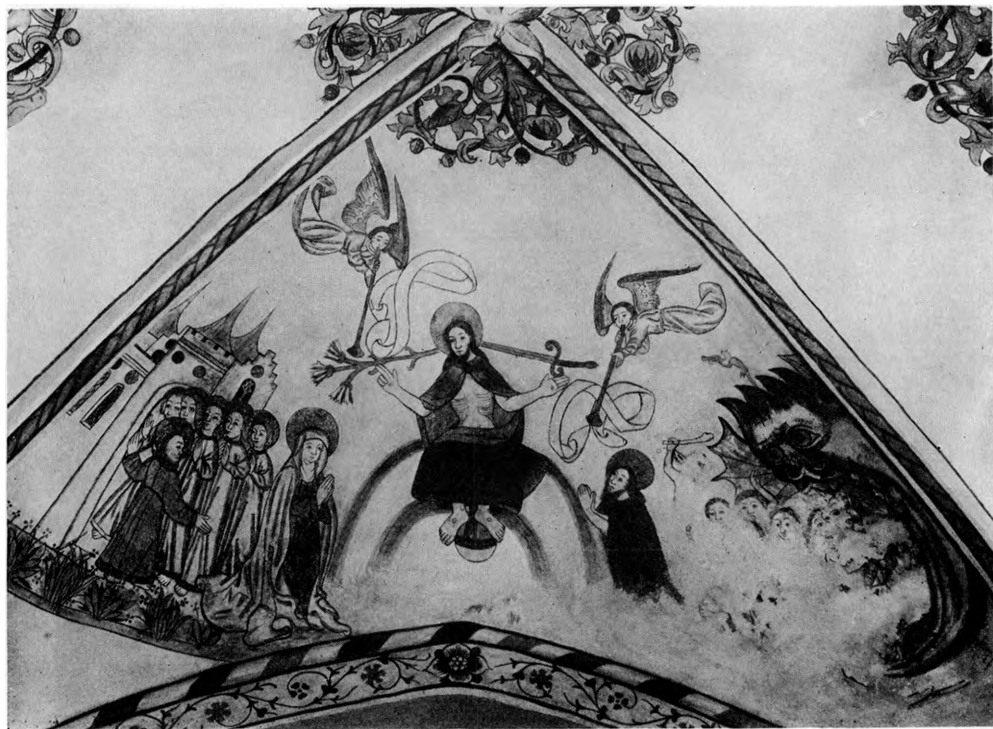
K A L K M A L E R I E R

1) Paa den gamle Triumfgavl over Hvælvingen ses Spor af en romansk Dekoration af geometrisk Karakter, malet paa et fint, glittet Pudslag, som ikke har været paa de andre Vægge.

Paa Vægge og Hvælvinger i Kor, Skib og i Daabskapellet er i den senere Middelalder malet Dekorationer, der stammer fra flere (ialt mindst fem) forskellige Tidspunkter med omtrent et Aarhundredes Spand mellem de yngste og de ældste. De afdækkedes tildels allerede i 1864 og undersøgt af J. Kornrup⁶, som i 1868 restaurerede Daabskapellets Billeder. De øvrige fremdroges og restaureredes af Eigil Rothe i Perioden 1902—1916.

2) Ældst af Billederne i Kirkerummet er et lille Fragment fra o. 1400 paa Nordvæggen i Korets Vestfag øst for det moderne Vindue, der delvis har ødelagt det. Af dets Anbringelse fremgaar, at det først kan være malet efter Hvælvingens Opførelse. Det er en Rest af en Martyr-Baalscene, med en knælende Kvinde.

3) Fra o. 1435 er det pompøse Billede paa Nordvæggen i Østfaget (Fig. 5) med Fremstilling af de Helligtrekongers Tilbedelse og Jesu Frembærelse i Templet, omgivet af en rig ornamental Dekoration, Ranker med Vinblade, krusede Bladborter, Stave omviklede med tungede Baand, Plantevækster med hjerteformede Blade, der presser sig op mellem Figurerne, foruden en Tæppe-dekoration. I Farvevalget er grønt fremtrædende ved Siden af rødbrunt og graat. Billedet er beslægtet med Malerierne i Kongsted, Fakse Hrd. (Danmarks Kirker. Præstø Amt, S. 533 ff.) og med dem i Sludstrup (S. 694 f.) og Kvislemark (Ø. Flakkebjerg Hrd.).

E. Rothe 1910

Fig. 6. Kirke-Stillinge. Kalkmalerier. Skibets Østhvælv, østre Kappe. Dommedagsscene. (S. 728).

4) Fra o. 1475 stammer et Billede paa den østre Side af Spidsbuen ind til Daabskapellet (Fig. 4), malet paa fugtig, hvidtet Puds og sikkert samtidigt med Kapellet. Det forestiller den hellige Erasmus' Martyrdød. Helgenen staar nøgen, kun iført Bispehue og Lændeclæde, i en Gryde med kogende Olje, medens Bødler vinder Tarmene ud af hans Liv. Ogsaa her er den grønne Farve stærkt benyttet sammen med rødbrunt og gulbrunt.

5) Malerierne i Skibets og Daabskapellets Hvælv er alle fra Middelalderens sidste Aartier og malede paa løstsiddende Hvidtekalkslag, der viser, at de er yngre end vedkommende Bygningsafsnit, iøvrigt indbyrdes forskellige. Daabskapellet har store, flotte Figurbilleder i nederlandsk Maner fra o. 1500—20, i Vestkappen (Fig. 7) Mødet mellem Joachim og Anna ved Stadens Port (med rig Baggrundsarkitektur, en Borg, bestykket med Kanoner), i Nordkappen Bebudelsen, i Østkappen Jesu Fødsel og Mødet mellem Elisabeth og Maria, i Sydkappen de hellige tre Kongers Tilbedelse. Figurene har folderige Dragter og store Hovedtøjer, og Skriftbaand med Minuskelindskrifter, der hentyder til Fremstillingerne (Bibelicitater paa Latin eller Figurernes Navne), ses over deres Hoveder. Henunder Billederne en Bort med en Ranke af helt romansk Karakter og i Ribbekrydset en Roset med rundtungede Blade. Farverne er grønt, gulbrunt, rødbrunt og graat.

P. N. 1917

Fig. 7. Kirke-Stillinge. Kalkmaleri. Joachim og Anna (S. 727).

E. Rothe 1917

Fig. 8. Kirke-Stillinge. Kalkmaleri. Maria Magdalene (S. 728).

6) Malerierne i Skibets og Korets Hvælvinger er endnu lidt yngre (o. 1520). Dekorationsskemaet er her dette, at hver af Skibets Hvælvinger i Østkappen har faaet et Figurbillede, i Østhvælv Dommedag med Himmerig og Helvede (Fig. 6), i den mellemste Hvælving den hellige Katharina, i Vesthvælv et mandlig Helgen; de to sidstnævnte Billeder var dog saa ødelagte, at de atter blev overhvidtede. I de andre Kapper og ved Ribbekrydset er Planteslyng med spidstakkede Blade, Frugter og Fugle (ogsaa disse er kun restaure-rede i Skibets Østhvælv). Endelig er der paa Buerne, ogsaa Korbuen, malet Rankeslyng, paa Ribberne Tovsnoninger, nu fremdragne eller opmalede i alle Hvælv undtagen Korets østligste. Paa Sydvæggen i Skibets mellemste Fag findes en Fremstilling af Maria Magdalena fra samme Tid (Fig. 8). Farverne i disse Billeder er grønt og blaat (en i gotisk Tid meget sjældent forekommende Farve), dekomponeret Mønje og Zinnober, rødbrunt, gult, graat og sort, alt-saa en meget rig Farveskala⁶.

INVENTAR

Alterbord, muret opad Østvæggen, men dækket af *Panel*. Forsiden (Fig. 11) har tre Portalfelter, Kortsiderne et firkantet Felt i profileret Ramme, alle flankeret af kannelerede Pilastre. Roskildearbejde fra o. 1610 (sml. Ringsted

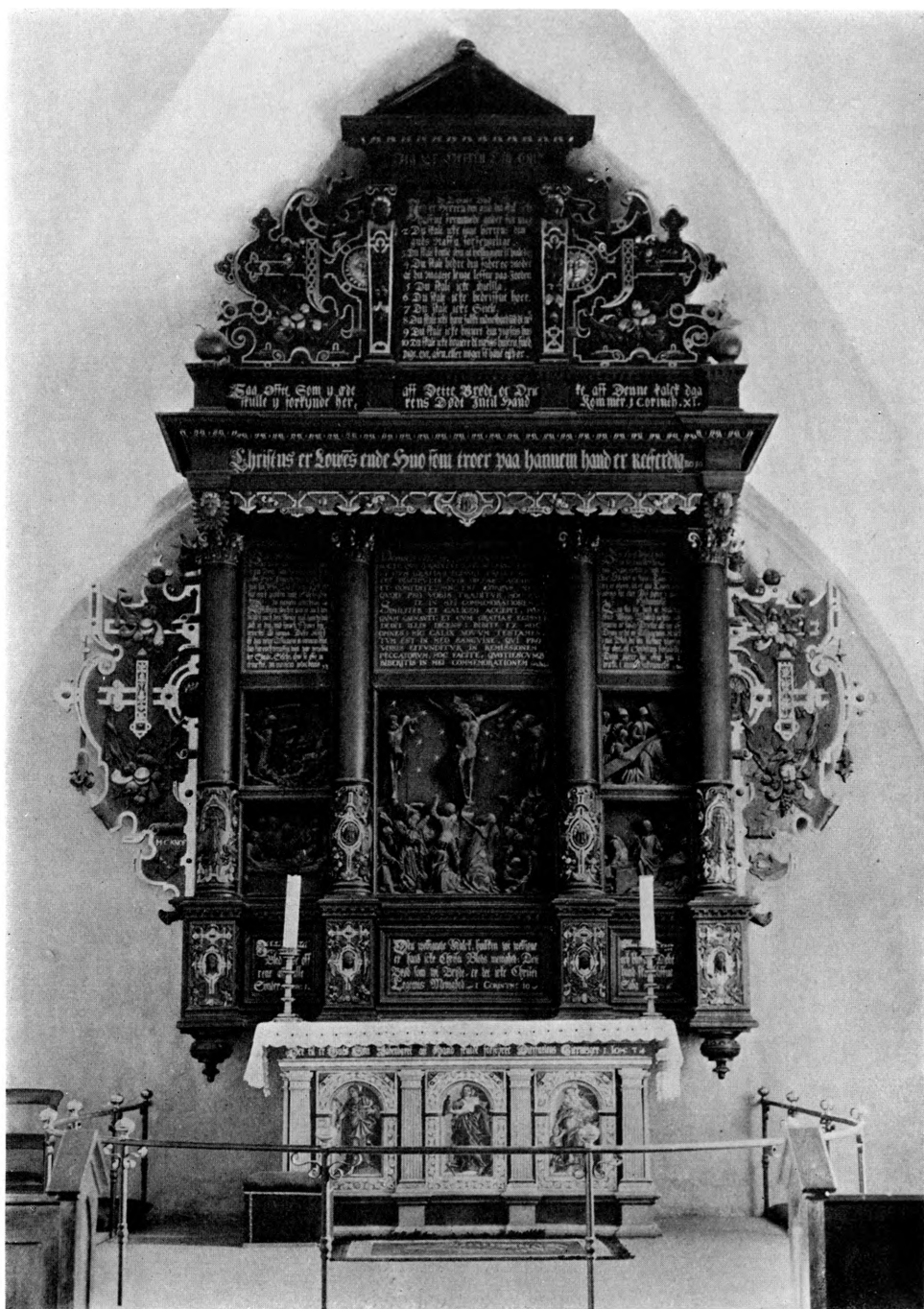
Prædikestol, S. 155). I Forsidens Felter er malet »Fides« (»Troen«) med Krucifiks og Bog, »Spes« (»Haabet«) med Fugl og Anker, og »Charitas« (»Kærligheden«) med tre Børn, alle med latinske Betegnelser ved Siden. Kortsidernes Felter staar tomme. Malerierne og den brogede Staffering restaureredes 1898⁷.

Altertavle (Fig. 9-10), i Høj-Renaissance fra 1602 med indsatte Dele af en gotisk *Fløjaltertavle* fra o. 1480. I Midtfeltet sidder den gamle Tavles Skab med en Krucifiksgruppe: Kristus og de to Røvere paa Korset, ved Foden en talrig Figurgruppe; i Sidefelterne de gamle Fløjrelieffer over hinanden, til den ene Side Gethsemane og Gravlæggelsen, til den anden Korsegangen og Opstandelsen. Den meget anselige Renaissancetavles Storstykke deles ved korintiske Søjler med Fodbælter i et bredere Midtfelt og to Sidefelter; det stærkt udragende Gesimsparti har under Arkitraven en nedhængende Kartouche-Liste, Topstykket et firsidet Indskriftfelt, flankeret af to Hermer, kronet af en brudt Trekantgavl med Gud Faderns Hoved. Stor- og Topvingerne har rigt Kartouche- og Kassetteværk med Frugtklaser; Storingerne ender foroven i et Profilhoved med Hjelm, forneden i en »Oksemule«-Sko og har Vaabenskjolde:

1) med tre Knopper paa en Skraabjælke, og derover »M C Knof« [Kantor ved Roskilde Kapitel 1576—1611], 2) en And og derover »PE AR« [Peder Arnoldsens de Fine, Præst i Kirke-Stillinge 1593—1620]. Foroven i Storstykkets Felter er malet Nadverordene, i Midtfeltet med Versaler paa Latin, i Sidefelterne paa Dansk og Tysk med Fraktur. I de tre Postamentfelter findes danske Frakturindskrifter (1. Joh. 1, 1. Corinth. 10 og Marc. 16); paa Storgesimsens Frise Rom. 10, paa Topstykkets Postament 1. Corinth. 11 og i Topfeltet de ti Bud. Indskrifterne og en Del af Ornamenterne er forgyldt, men ellers er Egetræet umalet. Aarstallet »Anno 1602« paa Storstykkets Tværramme er opmalet i ny Tid. Istandsatsat 1864—65. Den gotiske Tavle er i Følge V. Thorlacius-Ussing skaaret af Bernt Notke⁸; Renaissance-Tavlen er Roskildearbejde.

Altersølv. Kalk, 22 cm høj, fra o. 1600, med sekstunget Fod, hvorpaa graverede Akantusmotiver, og rund Knop, foroven og forneden med støbte og ciselerede Diademhoveder og Løvemasker mellem Kartoucheværk og Frugtklaser, samt midt paa en Bølgelinie med paaloddede Kerubhoveder. Indvendig i Foden er graveret: »xliiiij lod oc 1 qz.« Ingen Mærker. Skaft og Kumme er fornyet o. 1850. *Disk*, glat, vistnok ogsaa fra o. 1600, men noget restaureret. *Oblatæske*, af kbh. Prøvesølv 1860, stemplet: »Sorøe« og Mestermærke for P. C. C. † *Oblatæske* af Sølv, efter Præsteindberetningen 1755 »med Cupido indslaaet eller udpuklet paa Laaget, som kommer deraf, at Frøken Rosenpalm, som var ellers et meget godt Menneske, tog den af sit Natbord og sendte den til Stillinge Kirke, da hun saa', at der var kun en Træ-Æske«. † *Sygekalk*, nævnt 1755, skænket af Etatsraad Urban Bruun og Elsebet Steen.

Alterstager, 37,5 cm høje, gotiserende, fra o. 1550, med tre Ringe om Skaftet.

M. M. 1903

Fig. 9. Kirke-Stillinge. Altertavle 1602 med sentmiddelalderligt Snitværk (S. 729).

Fig. 10. Kirke-Stillinge. Del af Altertavlens Storfelt (S. 729).

P. N. 1917

Fig. 11. Kirke-Stillinge. Alterbordsforside (S. 728 f.).

P. N. 1917

Vægskab, i Korets Nordvæg, fra 1668, af Eg, med kvadrerede Jernbeslag, 135 × 61,5 cm. Foroven er der en Not til et nu manglende Topstykke. Skabet har et stort øvre og et lille nedre Rum, hvert med sin Dør. Paa Overdørens Inderside er malet med rødt: »OW f f 1668« (d. v. s. Oluf Winter fieri fecit, »Oluf Winter lod dette gøre«). Begge Døre har sengotiske Dørringe (svarende til Sakristidørens), den øvre Dørs ene Kantbeslag har en liljemønstret Bort, og af en Slaa tværs for Dørene er bevaret de dertil hørende Kramper.

Alterskranke, af Smedejern med Messingknopper, der 1755 siges at være »ligesom Nikolai Kirkes i København«. Paa fem af Knopperne graveret Kursiv og Versaler: »I Christi Navn af Degnen; Christi Børn til Tieniste; Christi Kirke til Ziir; Christo Guds Søn til Ære; Christen HesselBerg«.

Font, af Eg, fra 1902, med tilhørende Fad (»Aage Nielsen fecit Anno 1902«). Ved Indgangen til Daabskapellet.

Den gamle *Font* af Eg (Fig. 12), i Høj-Renaissance fra 1612, staar i Daabskapellet. Sekssidet Fod med Kasetteværk og Løvemasker; Kummen bæres af seks svungne Hermer, mandlige eller kvindelige. Samtidig, sekssidet Himmel, hvis øvre Del bæres af seks Hermer, mandlige eller kvindelige. Lanternen krones af seks Volutknægte, hvorimellem smaa Topstykker, et med relief-skaaret Aarstal 1612, et med Jesu Monogram og to med de samme Vaaben som Altertavlen og Bogstaverne CK og PA. Indenfor Hermerne staar en Figurgruppe af Kristi Daab. Nyere Staffering dækker oprindelige, latinske Skriftsteder i Friserne paa Font og Himmel (Fig. 4). Roskildearbejde svarende til Prædikestolen i Kildebrønde (Københavns Amt).

Dertil hører: *Fad*, med Marias Bebudelse, kopieret efter et Nürnberger-Fad af »Rørvig 1895« (Guldmed i Slagelse), og et lille *Messingfad* med indprikket: »M. Meyer i Sorøe 1844«.

† *Fontelukkelse*. 1755 nævnes, at »Daaben, som er sat i den sydøstre Udbygning, har et smukt Tralværk med Døre«; over Dørene var malet et latinsk Skriftsted Marc. 16, 16 og Aarstallet 1618.

† *Korbuekrucifiks*. Rester fandtes paa Loftet 1895 (Løffler).

† *Korgitter*. Paa den Side mod Alteret stod (1755) »Velsignelsen som den synges fra Alteret, med dette Tillæg: Amen. Fred over Israel«. Paa den anden Side: »Venite ad me omnes, qui laborati et onerati estis. Ego reficiam vos. Discite a me, quia ego sum mitis et humilis corde Matth. 11« (»Kommer til mig, alle, som arbejder og er besværede. Jeg vil give Eder Hvile. Lærer af mig, thi Jeg er sagtmodig og ydmyg af Hjertet. Matth. 11). Paa †Kordørene var (1755) malet »St. Olaus Rex Norvegix« (»S. Olaf, Norges Konge«) og »St. Knud Rex Daniæ« (»S. Knud, Danmarks Konge«). I Korbuen Rester af Korgitterets Overbjælke (sml. S. 724).

Prædikestol (Fig. 13), i Høj-Renaissance fra o. 1600. De fem Fag, indram-

M. M. 1903

Fig. 12. Kirke-Stillinge. Font 1612 (S. 732).

M. M. 1903

Fig. 13. Kirke-Stillinge. Prædikestol (S. 732).

niede af riflede, joniske Søjler, har Portalfelter med Blad- eller Kassetteværk paa Buestykkerne; i Felterne Malerier af Evangelisterne, men stærkt overmalede og beskadigede; Feltet nærmest Væggen er tomt. Moderne Fodstolpe. Blankt Træ med forgyldte Ornamente og Indskrifter, hvis Form er nyere; forneden Evangelistnavnene, foroven: »Verbum Domini ...« (»Herrens Ord ...«). Samtidig Opgang med fire Rudefyldinger og sortmalede Mauresk-Mønstre paa Rammestykkerne. Samtidig ottesidet Himmelfærd med Kartouche-Topstykker; Loftets Rammeværk har samme Mauresker som Opgangen; paa Frisen en latinsk Indskrift: »Beati qui audiunt ...« (»Salige, de som hører ...«). Roskilde-arbejde, af samme Snedker som Prædikestolene i Syv og Glim (Københavns Amt). I Prædikestolen findes et Klapsæde: et Brædt, der svinger omkring en affaset Stolpe og med en Slaa kan gøres fast i den modsatte Side. I Brættet er skaaret: »OW 1681« (Sognepræst Oluf Winter, død 1683). Stolen, der blev istandsat 1864—65, staar ved Skibets Nordvæg.

Stoleværk fra 1864—65.

Af †*Stoleværk*, fra o. 1625, er Døre med Portalfelter anbragte som Panelværk ved Skibets Nordvæg. Enkelte Fag synes at stamme fra ældre Stole, o. 1580—1600. Ved Taarnrummets Sydvæg staar et Panel af større Portalfelter, muligvis fra en Herskabsstol. Nyere Egemaling. Et Felt, delvis afdækket, har oprindelig Staffering: Kartoucheværk omkring en Oval, malet med rød Streg direkte paa Træet. 1755 nævnes ved Alteret †*Skriftestol* og †*Degnestol*, over hvilken et Skriftsted (Ps. 26. 8) og »A(nn)o 1680 f. f. O. Winter«; desuden at en Del af Koret havde Vægpanel; herpaa og paa to Stole, der var »mere

fornemme end de øvrige i Kirken« var malet Frelseren og Apostlene samt S. Clemens.

Dørføljen, mellem Kor og Sakristi, fra o. 1525—50, har seks gotiske Foldeværksfyldinger, og samtidig *Dørring* paa enkel, firdelt Cirkelplade. Dørgreb og Laasetøj er nyere; Dørfølens Bagside moderne.

Klokker. 1) 1525. Minuskler, i to Baand, under en Vinranke-Snoning: »Bourbon met cleinder conpaingie doen ic Johannes was gheghoten, hielt de lelye inz[!] zinder singnourie gheva(n)ghe(n) verwo(n)en in echten ghesloten mv^cxxv« (»Da jeg Johannes [dvs. Klokken] blev støbt, holdt [Karl af] Bourbon med en lille Skare Liljen [Frankrigs Konge] fanget, overvundet og sluttet i Fængsel indenfor sit Omraade 1525«)⁹. Indskriften, der danner et firelinjet Vers, begynder med en Dragefigur (Uldall Fig. 347) og slutter med en siddende Ørn. Paa Klokkelegemet under Indskriften et Minuskel-b med Krone omkring den kløftede Halsstav (Uldall Fig. 348); en lille halvkugleformet Knop; en Jacobsstav med Taske (Uldall Fig. 349); en Medaillon med Lucas' Okse. Tvm. 86 cm (Uldall S. 289 ff.).

2) Omstøbt af B. Løw & Søn, København 1923. Klokken var tidligere støbt af H. C. Gamst 1809.

1755 hang i Taarnet tre Klokker. Paa den største stod: »Venite, exul[t]jemus Domino, jubilemus Deo Salvatori nostro, Ps. 95. In usum ecclesiae Stillingensis curatore Christophori Knofio fundebat Borchardt Gellgiesser Ao MDCV« (»Borchardt Gelgiesser støbte Klokken til Brug for Stillinge Kirke 1605, da Kristoffer Knoff var Kirkens Forstander«), Den mellemste Klokke var den nuværende Nr. 1. Den mindste, som tidligere havde hængt i Spiret (sml. S. 725), var revnet; den bar Indskriften: »Jhesus, Maria, Anna 1529«.

†*Sejerværk*, gammelt, nævnt 1755.

GRAVMINDER

Epitaf (Fig. 13) 1679. Oluf Christensen Winter, Sognepræst, med Hustru og Søn. Portrætmaleri, paa Lærred, i ottesidet, profileret Fyrretræsramme, 215 × 108 cm. Paa den sortmalede Ramme staar med gylden Fraktur: »Saa lignedes ved Pensel og Farve Olof Christenssøn Winter Sogne-Præst i Stillinge oc hans Hus[t]ro Elene Nielsdaatter med deris Søn sl. Lauritz Winter, da mand skref 1679. Præstens Alder 45, hendes 42 Aar. Gud til Ære oc Kirken til Prydelse«. Paa Maleriets og Rammens nedre Side latinske Indskrifter. Maleriet er ret medtaget; Rammen opmalet. I Daabskappellets vestre Blænding. Under Epitafiet sidder en lille, oval *Kisteplade* af Messing (18,5 cm) med graveret Kursivindskrift paa Latin over Helene »Enslodia« Nielsdatter, født i Halland, gift med Oluf Winter, Præst i Stillinge, død 1682.

†*Epitaf*, »en lille Trætavle«, opsat 1602 af Eftermanden Peter Arnoldsen de Fine over Søren Nielsen, død 26. Aug. 1593, i sit 62. Aar, Sognepræst her i 28 Aar; latinsk Indskrift; (nævnt 1755).

Gravsten. 1) 1599. Sognepræst Peter Arnoldsen lod 4. Aug. 1599 denne Sten lægge over sine smaa Sønner Johannes og Hendrik. Fordybende Versaler paa Latin. I de nedre Hjørner Dødssymboler.

Graa Kalksten, 85 × 82 cm. I Daabs-kapellets Gulv.

2) Maria Hans Daater, Doctor Johannis Paludani Daater af Wiborrig, død 5. April 1603 i sit 32. Aar. I den danske Indskrift et latinsk Citat. Tværskrift med fordybende Versaler. Forneden et Kartoucheskjold med en And i Relief, hvorom PET ARN (Enkemanden Peter Arnoldsen de Fine, Sognepræst 1593—1620). Graa Kalksten, 178 × 109 cm. I Korets Gulv.

3) 1630. Peter Jacobsen, født i Slagelse, en Mand fremragende ved Fromhed og Lærdom, som efter at have forestaaet Kirken i Stillinge i 10 Aar blev ved Pestens Rasen bortrevet ved en pludselig Død fra sine i Aaret 1630, 34 Aar gammel. Enken Agnes Tygesdatter satte Mindesmærket. Latinsk Indskrift med fordybet Antikva. Graa Kalksten, 166 × 95 cm. I Daabskapellets Gulv.

4) 1727. Magister Daniel Jensen Byberg, født paa Aarø 12. Maj 1660, kaldet til Stillinge 1682, Provst i Løve Herred 1704, død 28. Marts 1727, og Hustru Ollegaard Jensdatter, født i København 27. Maj 1663, død <29. Okt.> 17<29>; gift i 43 Aar, Forældre til syv Sønner og fem Døtre. Tværskrift med fordybende Versaler og Kursiv. Graa Kalksten, 144 × 86 cm. I Korets Gulv.

5) 1727. Simon Henrich von Donop, Generalmajor af Kavalleriet og Amtmand over Andtvorskov og Corsøer Amter, født i Hæssen, død her paa Andtvorskov 14. Okt. 1727 i sit 68. Aar. Relief-Versaler og -Kursiv i firsidet Felt, under et reliefhugget Vaabenskjold. Graa Kalksten, 215 × 110 cm. Stenen, der oprindeligt laa i Antvorskov Kirke (S. 628), maa være solgt herfra efter 1774 og har derefter paa Bagsiden faaet indhugget en Indskrift: »Til fortjent Æreminde over Gaardmand Niels Andersen og Hustru Malene Pedersdatter er Stenen lagt af Gaardmand Lars Clausen 1793«. Reliefbogstaver. Stenen er nu indmuret i en fladbuet Blænding i Vaabenusets Vestside, saaledes at den oprindelige Indskrift ses indefra, den yngre Indskrift ses udefra.

v. h. 1931

Fig. 14. Kirke-Stillinge. Epitaf 1679 over Oluf Christensen Winter (S. 734).

Gravramme over Søfren Nielsson, Sognepræst til Stillinge, død 26. Angusti(!) 1593. Eg, 173 × 91 cm (13—14 cm bred), med blystøbte Versaler i to Linjer. I Daabskapellets Gulv.

†*Kister*. I en aaben Begravelse under Fonten stod (1758) to Kister: Christian og Niels Rosenpalm, Brødre til Admiral Rosenpalm¹⁰, men uden Indskrifter.

† *Gravtræer*. Paa Kirkegaarden fandtes (1755) »her og der nogle Lig-Træer, som de velhavende Enkefolk lader paalægge deres afdøde Ægtefolks Grave, hvor-paa staar alene de Dødes Navne og Dødens Skikkelse, som og et Timeglas«.

1861 hang i to af Skibets Hvælvinger »2 †Kaarder, 1† Spore og 3 fremstaaende †Jernstænger med Forziring«.

KILDER OG HENVISNINGER

Præsteindberetninger 1755 (NM), 1758 (LA). — Synsforretning 1861 (NM). — Museumsindberetninger af M. Mackeprang og Poul Nørlund 1917. Revideret af P. N. og V. H. 1936.

J. B. Løffler: Sorø Akademis Landsbykirker. 1896. S. 43—46, Tav. XVII—XVIII.

¹ Repertorium 12. Juni 1310, Nr. 915, sml. 2. Febr. 1329, Nr. 1544. J. O. Arhnung: Roskilde Domkapitels Historie I. 1937. ² Aug. F. Schmidt: Helligkilder. 1926. S. 120. ³ Kronens Skøder II, 543. ⁴ Stamtavler V. 1901. S. 163 f. Biskop Lage Urne, der som Kantor havde gjort Forandringer med Messerne i S. Annæ Kapel, betænkte Kirken i sit Testamente 1529; den mindste Klokke (sml. S. 734) er antagelig anskaffet i denne Anledning. Danske Magazin 3. R. III, 215, 222. ⁵ Mynsters Visitatsdagbøger ved Bjørn Kornerup II. 1937. S. 110. ⁶ Kalkmaleriberetninger af J. Kornerup 1864, 1868 (sml. J. Magnus-Petersen: Kalkmalerier. 1895. S. 126, Fr. Beckett: Danmarks Kunst I. 1927. S. 333, 351, 352, 435), M. Mackeprang 1902, E. Rothe 1907, 1908, 1916, 1917. ⁷ Istand-sættelsen udført af Magnus-Petersen. ⁸ V. Thorlacius-Ussing: Einige Arbeiten in Dänemark aus Bernt Notkes Werkstatt (Acta Archæologica. VIII. 1938. S. 208—12). ⁹ I Følge Professor L. L. Hammerich er Dialekten Flamsk. Indskriften hentyder utvivlsomt til Slaget ved Pavia 1525, da Frants I blev taget til Fange. ¹⁰ Personalhist. Ts. I. R. 1,277.

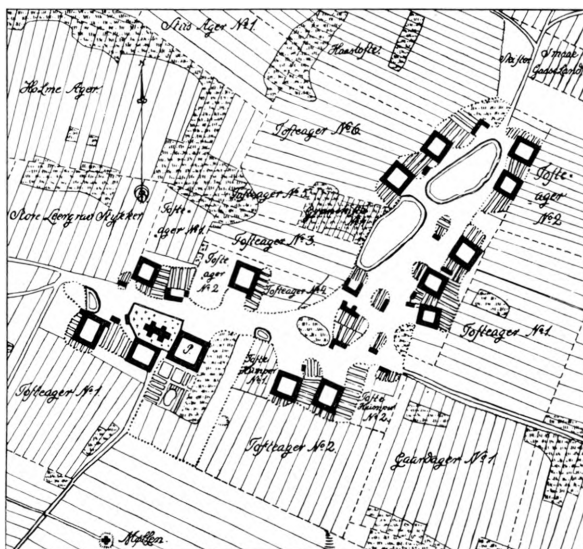

Fig. 15. Kirke-Stillinge 1768—69.